

Bir Harf Bir Medeniyet: Mim Kitabı

İlhami Yurdakul

İstanbul, Timaş Yayınları, 2022, 255 sayfa, ISBN: 978-605-08-4274-6.

Ayşe ATAMAN*

İncelenen eser oldukça ilginç bir konuda, yazarın ifadesiyle “*Bir harfin izinin yaklaşık yirmi yıl boyunca sürülmesi*” sonucu ortaya çıkmıştır. Her eserin ortaya çıkmasının nedenleri vardır. Bu eserin ortaya çıkmasını sağlayan sebep ise, Yurdakul’un Osmanlı Arşivinde çalıştığı dönemde karşısına çıkan belgelerdir. Doktora tezi için araştırma yaptığı sırada görmüş olduğu bir belge, esasen yıllar sürecektir çalışmasının da tohumunu atmıştır. Söz konusu belge II. Abdülhamid’in sadrazamın arzlarında mühür ve mim rumuzunu kullanmasını yasaklayarak, mim rumuzu yerine isim yazmasına dair emrini ihtiva eden bir belgedir. Gerek bu belge gerekse arşivde geçen uzun yıllar, yazarı bir harfin Osmanlı-Türk kültüründe kullanımının tespiti ile bunun üzerinden medeniyetin izinin sürülmesine yönlendirmiştir. Bu amaçla yola çıkan yazar, yirmi yıl boyunca mim harfinin izini sürerek bir harf monografisini meydana getirmiştir. Yurdakul böylelikle, tek bir harfin bile araştırma konusu olabileceğini, hakkında oldukça zengin malzeme bulunabileceğini ve böylelikle alana özgün bir katkı sunulabileceğini göstermeyi amaçlamıştır. Bir tek mim harfinin izahının bile, sahip olunan kültür ve medeniyetin anlaşılmasına ve tarih şuurunun oluşmasına katkı sunabileceğini savunan yazar, bu gaye ile eserini kaleme almıştır.

Beş bölümden oluşan eserin giriş kısmında, konuya hazırlık olması açısından harf, yazı, medeniyet, millî kültür gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Burada özellikle harflerin oluşum süreçleri ve bu yolla medeniyetin ve kültürün oluşumu paralel bir zemine oturtularak incelenmiştir. Tümünde zengin bir görsel malzeme kullanılan eserin giriş kısmında da bu durum devam ettirilerek, görsel malzeme

* Doktora Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, ayse.ataman@stu.fsm.edu.tr

kullanımı yoğunlukla sürdürülmüştür.

Giriş kısmının ardından sıralanan bölümler, mim harfinin farklı alanlarda kullanımına odaklanmıştır. Bölümler hâlinde mim harfinin gerek edebiyat ve tasavvuf gerekse Osmanlı bürokrasisinde kullanımları incelenmiştir. Birinci bölüm, yazma ve basma eserlerde ve bu alanda mim kullanımına hasredilmiştir. Yazma eserlerde mim harfinin kullanımı, eserin nihayete erdiğine yönelik olarak, kâtibin tercihinine göre farklı sayılarda olmak üzere eserin sonuna yazılmıştır. Basım alanına da değinen yazar, mim harfi üzerine üretilen deyimlerden bahsederek, bunların ortaya çıkış serüvenini anlatmıştır. Bu bölümde izi sürülen bir nokta da mim harfinin Türk-İslam edebiyatı ve musikisindeki kullanımınıdır. Türk musikisinde segâh makamının rumuzu olarak gösterilen mim harfi, aynı zamanda sayı değeri olan 40 anlamına da gelmekteydi. Türk-İslam edebiyatında ise, kasidelerdeki beyitlerin son harfinin mim olması sonucu *Kaside-i Mimiyye* ismini alan kasideler üzerinden mim harfinin kullanımı incelenmiştir. Bu alandaki son inceleme de divan edebiyatında mim harfinin kullanımı üzerinedir. Divan edebiyatında kullanılan metaforlardan biri olarak mim harfini inceleyen yazar hem metaforların içerdiği anlamları incelemiş hem de bunların kullanımına dair örnekler sunmuştur.

Eserin ikinci bölümü Osmanlı-Türk dinî ve tasavvufî hayatında mim harfinin kullanım alanlarına odaklanmıştır. Başlangıçta Kur'an eğitimi ve bu eğitimde mim harfinin kullanımına değinilmiştir. Yine Kur'an'da mim harfinin ifade ettiği özel anlamlar, üzerinde durulan noktalardandır. Bunun ardından tasavvufî düşüncede mim harfinin kullanımı üzerinde duran yazar, hakikat-i Muhammedî düşüncesi üzerinden "perde-i mim" olarak ifade edilen görüşü beyitler üzerinden incelemiştir. Çeşitli tasavvufî düşüncelerde mim harfinin kullanımlarının ve bunun sahip olduğu anlamların karşılaştırmalı olarak ele alındığı bölümde, görsel malzeme ile desteklenen veriler güzel bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.

Arap harflerinde her harfin rakamsal bir değeri bulunmaktadır. Ebced denilen bu hesap türünde mim harfinin değeri 40 sayısı ile ifade edilmektedir. Eserin üçüncü bölümünde hem ebced hesabında hem de Osmanlı-Türk kültüründe gizli ilimler olarak ifade edilen alanda mim harfinin taşıdığı anlamlar incelenmiştir. Kıyafetname olarak bilinen ilim dalında, insan bedeninin uzuvları insanların karakterlerini tahlil etmek için bir araç olarak kullanıldı. Bu ilimde eldeki çizgilerin hepsi sembolik olarak bir anlam ifade etmekteydi. Eldeki ömür çizgisi de mim harfi ile sembolize edilmekle birlikte, harfin çizgisi de ömrün uzunluğu yahut kısalığına işaret olarak yorumlanmıştır. Yine rüya ilmine de değinen yazar, kısa bir tarihçe verdikten sonra bu ilimde harflerin taşıdığı anlamlar üzerinde durmuştur. Özel olarak mim harfinin ise murada ermek şeklinde yorumlandığını ifade etmiştir. Bunun dışında vefk, bedûh ve remil gibi ilimlerde mim harfinin sembolize ettiği anlamlar da bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Eserin dördüncü ve beşinci bölümleri tarih ve arşivcilik alanları için oldukça faydalı bilgileri ihtiva etmektedir. Dördüncü bölümde Osmanlı bürokrasisinde mim harfinin kullanım alanları mercek altına alınmıştır. Bu bölümdeki malzeme, aynı zamanda yazarı bu alanda çalışmaya yönlendiren sebepleri teşkil etmektedir. Osmanlı diplomatik ilminde mim harfinin geniş bir kullanım yelpazesi bulunmaktadır. Osmanlı'daki bürokrasiyi birkaç alana ayıran Yurdakul, sırasıyla merkez, ilmiye, ordu ve maliye bürokrasisinde mim harfinin kullanımını açıklamıştır. Bir belge türü olan iradelerin arkasındaki mim

rumuzu “mucibince amel oluna”, iradelerin altındaki kullanımı “malum”, belgenin içindeki kullanımı “mühim” anlamlarını ihtiva etmektedir. Yine sadrazamların mim harfini, imza olarak kullandıkları da açıklanarak buna dair örnekler sunulmuştur. Mim harfinin diğer bir kullanım alanı da mahkeme kayıtlarının tutulduğu şer’iye sicilleridir. Burada hüküm anlamında ilam, mahkeme anlamında meclis, davacıyı ifade etmek için müddei ve diğer şahitler anlamında mine’l huzzâr şeklinde kullanılmıştır. Osmanlı’da ordu bürokrasisinde mim harfinin kullanımını da inceleyen Yurdakul, buradaki kullanımın devşirme ve acemilerin ulufeye kayıt muamelatında, Rumeli’den geldiklerini ifade etmek için mim rumuzunun kullanıldığını tespit etmiştir. Bunun yanında yoklama ve nüfus defterlerini de inceleyen yazar, buralarda da çeşitli anlamlarda mim harfinin kullanımını aktarmıştır.

Beşinci bölümde son dönem Osmanlı-Türk siyasetinde mim harfinin kullanıldığı alanlar incelenmiştir. Burada öncelikle, siyasette rumuzların kullanımı üzerinde durularak, özellikle II. Abdülhamid’in “A.H” rumuzunu kullanımı uzunca ifade edilmiştir. Bu bölüm, mim harfinin kullanım alanlarının açıklanması açısından, diğer bölümlere kıyasla daha az doyurucu bilginin bulunduğu kısımdır. Bu bölümde dikkat çekilen hususlardan biri, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin aralarında şifreli bir kullanım olan “muin” kelimesi üzerinden mim harfinin kullanımınıdır. Diğer bir dikkat çekici husus da II. Abdülhamid döneminde gerçekleşen ve tarihe Maksudiye Hanı davası olarak geçen davadır. Bu davada maksud kelimesinin bir sembol olarak Murad ismine, han kelimesinin de Sultan Murad’ın unvanına atıfta bulunduğu yönelik yorumlar yapılmıştır. Bu davayı ve yorumları anlatan yazar, bu yorumlar üzerine yaşanan olayları da ayrıntılarıyla aktarmıştır. Yine İstiklal Savaşı’nda “Mim Mim Grubu” olarak ifade edilen topluluk ve mim rumuzunu kullanan kişiler zikredilerek, mim harfinin özel isim olarak kullanımı örneklendirilmiştir. Beşinci bölüm hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, bu bölümün muhtevasının diğer bölümlere nazaran oldukça sığ ve yüzeysel kaldığı söylenebilir. Eldeki malzemenin yetersizliği nedeniyle, arka plan üzerinde fazlaca durulmuş, bu da kaçınılmaz olarak, zaman zaman ana konudan sapmayı beraberinde getirmiştir.

Neticede, ilk olarak eserde muazzam bir görsel malzeme kullanımının mevcut olduğunu zikretmek gerekir. Bu aynı zamanda yapılan çalışmanın zahmetini de ortaya koymaktadır. Şüphesiz, böylesine zengin görsel kullanılmasaydı ifade edilen hususların açıklığa kavuşması tam anlamıyla mümkün olmayabilirdi. Yazar buna bir önlem olarak olsa gerek, kaleme aldığı bilgileri müteakiben, verdiği bilgilerin somut bir gösterimini sunmuştur. Böylelikle görseller ile desteklenen bilgiler daha anlaşılır olma hüviyetine kavuşmuştur. Bu da okuyucuya zengin bir görsel arşiv sunmuştur.

Eserin her bölümünde, öncelikle kısa bir özet yazılarak içerik hakkında okuyucu bilgilendirilmektedir. Bunun ardından sıralanan içerikler, kısa bir arka plan izahının ardından okuyucuya verilmiştir. Verilen izahat, bazı bölümlerde aşırı ayrıntı içerse de eserin genelindeki izahat oldukça derli toplu bir bakış açısıyla sunulmuştur. Esas konuya hazırlık olması açısından seçilen bilgiler ve değinilen noktalar iyi bir şekilde sınırlandırılarak ifade edilmiştir.

Bunların yanı sıra, alanında ilk olarak ortaya çıkan bu çalışma, bir harfin kullanım alanı üzerinden medeniyetin anlaşılabilirliği tezi üzerine dayandırılmıştır. Nihayetinde birbirinden farklı alanlarda mim

harfinin kullanımını ve sembolize ettiği anlamları inceleyen yazar, geçmişten günümüze bir süreklilik dhilinde incelemesini sürdürerek amacına ulaşmıştır. İlk ađlardan günümüze, mim harfinin izini süren yazar, araştırmasını edebiyattan sanata, tasavvuftan diplomatik ilmine kadar geniş bir yelpaze içinde sürdürmüştür. Özellikle bu husus, eseri farklı alanlardaki araştırmacıların istifadesine sunmaktadır.